

УДК 314.74

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/2.9>**Чекаленко Л.Д.**

Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України

ПРИМУСОВА МІГРАЦІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

У статті розглядається таке історичне явище радянської доби, як примусова міграція населення. Цей проєкт з перших років радянської влади реалізовувався спочатку як експеримент, зокрема в Україні, а пізніше така політика набула системного характеру і охопила всю територію Радянського Союзу. Такий варіант реалізації внутрішньої політики сталінський режим доволі активно використовував з метою розв'язання політичних, економічних та соціальних проблем. Примусова міграція викликала багатопланову хвилю спонтанного міграційного руху, а також офіційного, планованого обміну населенням не тільки в межах СРСР, а й всього світу, що набуло масового характеру після Другої світової війни.

Радянська політика перемішування етносів започаткувала нову хвилю еміграції з України, що сприяло формуванню нового «ешелону» української діаспори. Оскільки примусова міграція використовувалася як засіб розправи з неблагонадійними представниками радянського суспільства, яких влада розглядала ворогами Радянського Союзу, примусова міграція з українських земель поступово консолідувала кістяк політичної української діаспори у далекому зарубіжжі і в країнах-сусідах. Авторка звернула особливу увагу на події тих часів, пов'язані з українцями попередньої міграційної хвилі під час Голодомору в Україні. Тобто тих наших співгромадян, які провели кілька років у зарубіжних країнах і заітовані радянською пропагандою про «добрі» наміри радянського керівництва, повернулися в Україну. Про те, чим закінчились такі «подорожі», також йдеться у поданій статті.

Сьогодні, на жаль, ми є очевидцями ганебного явища – примусової міграції, що відбувається в Україні у випадку російської агресії: примусову міграцію українського і кримськотатарського населення з окупованого Росією Криму, біженців від переслідувань та біженців з районів війни Луганської і Донецької областей тощо. У статті характеризуються різноманітні форми цього явища: примусове виселення, обмін населенням, репатріація з політичних мотивів тощо.

Ключові слова: примусова міграція, політичний режим СРСР, українська діаспора, україно-аргентинці, нова хвиля, агресія Росії.

Постановка проблеми. Дослідженню радянської політики і, зокрема, реалізації радянського ідеологічного кредо формування радянської людини без етнічних коренів, без рідної мови і національного коду присвячено чимало наукових робіт як вітчизняних, так і зарубіжних істориків.

Дослідження зазначеної проблематики розвивається за кількома напрямками:

- що пов'язані з вітчизняними історичними джерелами і які досліджувались українськими ученими (Винниченко І. 2001; Закордонне, 2011; Зарубіжні, 1991; Кривда Н.Ю., 2008; Палієнко М., 2008; Трощинський В.П., 2011 тощо);

- аналізувалися представниками діаспори (Кириленко О., 1916; Кубійович В., 1978; Марунчак М., 1986);

- змішаними колективами науковців, як, наприклад, авторів-енциклопедистів (Енциклопедія, 1995; Українці, 2001; Ukraine:, 1971) тощо [1].

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні системних дій радянської влади із виселення автохтонного населення, переважно українців, з їхніх споконвічних земель. Авторка аналізує причини подібних дій, що були викликані не тільки економічною необхідністю, як, наприклад, відновленням зруйнованого війною економічного потенціалу територій, загарбаних ворогом. Подібна політика була продиктована також стратегічними міркуваннями – сформувати лояльний до влади контингент радянських людей в регіонах розселення українців.

Реалізація поставленої мети передбачає такі завдання: охарактеризувати примусову міграцію, що набула нечуваних масштабів; наслідки такої міграції – масовий виїзд українців за кордон. Саме цю частину мігрантів сьогодні ми називаємо новою хвилею української діаспори.

Особливу увагу авторки привернули події тих часів, що були пов'язані з поверненням україн-

ців попередньої хвилі міграції часів голодомору в Україну. Тобто тих наших співгромадян, що кілька років перебували у віддалених країнах світу і загітовані радянською пропагандою повірили у «добрі» наміри радянського керівництва – повернулися в Україну. Як завершилися такі «мандрівки»? Про таке також йдеться у поданій статті.

Виклад основного матеріалу. Примусова міграція як засіб вирішення внутрішніх проблем відома з давніх часів. Цим засобом широко користувались різні держави з різноманітними системами державного устрою і управління: від імперій – до республік. Примусова міграція широко застосовувалась у радянські часи. Сьогодні ми також можемо спостерігати за цим явищем, що відбувається в Україні у зв'язку з війною, економічною кризою, проблемами відторгнутих Росією територій, демографічним фактором тощо. Це і примусова міграція кримськотатарського населення із загарбаного Росією Криму, втікачі від переслідувань і біженці з регіонів війни Луганської і Донецької областей тощо.

Аналізуючи історичні події навколо України, пригадаємо, що українські землі завжди були каменем спотикання і суперництва між могутнішими державними формуваннями, такими як Німеччина, Польща, Туреччина, Угорщина, Росія... І кожна держава – загарбниця українських територій, намагалася якомога швидше асимілювати місцеве населення і закріпити свою владу на українських землях. У результаті на наших теренах з'явилися такі поняття, як «понімечення», «поросійщення», «полонізація», «мад'яризація» та «румунізація» тощо.

Особливо інтенсивний вплив на українські землі здійснювався Росією. Із зміцненням московського князівства українські землі методично заселялись вихідцями з російських територій. Особлива увага приділялась збільшенню кількості і зміцненню позицій саме російського населення, переважно в тих місцевостях, де воно було за кількістю незначним. Це робилося з метою створення цілісного ядра російських людей, які б з часом могли б стати «провідниками російського впливу серед туземного населення».

Така політика царського самодержавства розповсюджувалась без винятку на всі землі: «Малороси, які багато робили для Росії, зараз не тільки не здатні служити їй національним інтересам, але навіть сильно потребують захисту від ворожого російському урядові польського на них впливу». Урядові кола заохочували приїздити в Україну селян-великоросів, які б внесли сюди російський

дух, значно б підняли у місцевого населення любов до Росії... З цієї метою українські землі слід віддавати переселенцям із внутрішніх, чисто російських губерній, а місцеве населення корисно було б переселяти до інших регіонів Росії», тому що «малоросіяни не здатні до проведення російської національної ідеї» [2].

Протилежне ставлення спостерігалось у царського самодержавства до німецьких колоністів, які у XIX столітті заселяли територію Росії. Кожній родині опріч 60 десятин землі надавалось по 100 рублів і скасовувалась у перші роки орендна плата за землю. Своєрідна повага до німців (підкреслимо, за часів самодержавства, що, як відомо, змінилось пізніше на зовсім протилежне) впадала в око у порівнянні з ігноруванням всього українського.

Міграційний рух українського селянства посилювався на початку XX століття, чому сприяли прийняті закони 1904 і 1906 років, що стимулювали переселенство. З України виїжджали і депортовані громадяни: козацька старшина, «мазепинці», підозрювані у невірності царському режимові тощо. До того ж, як відомо, українське козацтво використовувалося на будівництві Петербургу, осушенні земель, прокладці каналів за Петра I. А це – десятки й десятки тисяч працездатного населення. Українці опановували Сибір, Далекий Схід, Казахстан, Середню Азію, Кавказ.

Політика радянського уряду щодо іншомовних народів була логічним продовженням царського імперського курсу на поросійщення національних меншин. Партійне керівництво єдиної правлячої комуністичної партії як провісник і виконавець ідей тоталітаризму розробляло плани зміцнення радянських – нещодавно національних – окраїн. Цей процес здійснювався з метою відродження і розквіту «відсталих» районів працездатним і працелюбним населенням. Такий засіб був покликаний сприяти збагачуванню центру, зростанню його добробуту і водночас таким шляхом вирішувались політичні проблеми. Серед них – нівелізація етнічних особливостей, пригнічення національної самосвідомості, нейтралізація появи можливих національних об'єднань і рухів, що могло спричинити суспільні вибухи і незадоволення.

Таким шляхом розвивалися майже всі імперські тоталітарні режими. Росії в цьому плані сприяла величезна територія, важкі кліматичні умови, куди можна було б виселити «неугодних». Перед режимом не стояла необхідність фізичного знищення десятків мільйонів громадян, хоча

і такий засіб теж застосовувався: пригадаймо хоча б штучний голодомор-геноцид тридцятих років. Простіше було подалі вивезти нескорених, оскільки знищені (трудові ресурси) не працюють і не приносять користі. Отже, переселенням досягались одразу дві мети: політична й економічна.

Процес переселення громадян України здійснювався і у 1920–1930-ті роки. У постанові Центрального виконавчого комітету СРСР від 30 липня 1926 р. читаємо: «Найважливішим завданням вважати розгрузку (*розвантаження*) перенаселених районів України». Одразу виникає питання, що означає «розвантаження»? На думку тих, хто створив цей документ, існувала необхідність обезлюднення регіонів, де щільність населення була вищою, ніж в інших. Таким було офіційне роз'яснення.

Насправді ж людей переселяли з ідеологічно слабких районів подалі від центрів цивілізації з метою їхнього розпорощення й асиміляції. Таким чином з 1926 по 1939 роки з України було виселено понад три мільйони осіб.

У сорокові роки ХХ століття міграційні проблеми вирішувалися жорсткіше. І на територіях СРСР проводилися нечувані експерименти – виселяли і переселяли цілі народи, вже не згадуючи про знищену кількість людей. Такі експерименти були запроваджені з німцями, кримськими татарами, поляками, євреями, українцями та іншими. І якщо зазирнути у глиб проблеми, стає зрозумілим: це не було боротьбою тільки проти населення. Це була боротьба за землі, за території, за панування.

Згадаймо епопею репатріації українського і польського народів. Цілі села, де жителі не бажали переселятися, повністю знищувалися... Водночас таку інформацію приховували, не надавали їй розголосу. Яскравим прикладом переселенських рухів і подібних дій з примусового виселення можна вважати обмін населенням між Україною (СРСР) і Польщею. Цей обмін проводився вже на рівні урядів. Нагадаймо, із звільненням радянською армією першого великого польського міста Любліна радянське керівництво утворило тут польський уряд – Польський комітет національного визволення, скорочено ПКНВ. 09 вересня 1944 року уряди Польщі і радянської України домовились про обмін українським і польським населенням, підписавши Угоду про репатріацію українських громадян з території Польщі і польських – з території України.

Для реалізації наміченого було розроблено чіткий план переселення, викладені жорсткі умови

щодо обміну громадянами обох сторін і створено низку спеціальних установ. Серед них – спеціальний апарат (Секретаріат) Головного Уповноваженого з евакуації українського населення з Польщі і апарат Головного Представника з евакуації польських громадян з Української РСР. До апарату було підібрано 755 (!) перевірених працівників, три партактиви. За участю польської сторони складено 101 706 описів нерухомого майна і посівних площ сільськогосподарських культур на суму 665,7 млн злотих. Прийнято продуктів від переселенців на суму 17,9 млн злотих. Від польських громадян за індивідуальними описами – 109 783 документа – було отримано майна на суму 289.6 млн радянських рублів. Для транспортування майна в Українській РСР у 1944–1945 рр. було використано 488 тисяч залізничних вагонів і 568 тис. вагонів у Польщі. Всього з Польщі в Українську РСР за цей час було переселено 122 тис. господарських сімей або 482 880 осіб, а з 1944 по 1951 рр. – 135,2 тис. господарств або 567 тис. осіб. В Польщу за цей же період прибуло 283 тис. господарських сімей або 810,4 польських громадян. До Чехословаччини – 10 215 сімей або 33 077 осіб.

Всього ж за ці роки виїхали з України один мільйон 350 тис. осіб. Сума компенсацій досягла у 1948–1951 рр. понад 70 млн рублів [2].

Офіційні документи, зокрема Ради міністрів СРСР, вихваляли проведений експеримент з переселення народів. Пропагували, що в міжнародній практиці не було подібного явища із таким значним за обсягом переміщенням населення.

Керівники обох держав, не зважаючи на операцію «Вісла», яка була актом геноциду проти українського народу і під час якої було виселено понад 150 тис. українців з їхніх ісконних земель в глиб Польщі, заявили про те, що «уряди із задоволенням заявляють, що евакуація... закінчена в атмосфері взаємного розуміння..., служитиме справі зміцнення дружби і співробітництва між нашими братерськими народами» (6 травня 1947 року). Або читаємо в десяту річницю операції «Вісла»: «...Евакуація відбувалася в атмосфері взаємного розуміння та злагоди» (6 травня 1957 року) [3].

Спостерігаючи за подіями минувшини, слід згадати, що в Україну прибували не тільки поляки. У перші післявоєнні роки (1945–1950) республіка зустрічала реемігрантів і репатріантів з багатьох країн: більшість прибували з Аргентини, Канади, Уругваю. Так, з Аргентини повернулося 2 900 осіб, з Польщі – 184, Франції – 166, Канади – 178, Уругваю – 144, Болгарії – 140, Бельгії – 134 особи. З них працездатних – 2 370 осіб.

Більшість оселилися у Волинській області – 1 188, Рівненській – 494, Тернопільській – 229 чол. Розселення переселенців по західних областях України можна пояснити родинними зв'язками, місцем походження, а також і політикою радянського уряду, який намагався поповнити ідеологічно надійним контингентом радянських людей спорожнілі в результаті сталінських репресій і війни західні області України.

В Україну також прибули 9 632 репатріанти, серед яких – 3 300 осіб з Аргентини, які виїхали «з колишньої панської Польщі» у 1930–1935 рр., тобто в роки голодомору. З тих, хто повернувся, поїхали до Волинської області 1 413 чол., Тернопільської – 509, Рівненської – 478 чол. Всього до сільських місцевостей повернулося 3 040 осіб, а в міста – 6 592 особи. У післявоєнні роки громадяни виселялись також за політичними мотивами як «ненадійні». У 1944–1952 роках було виселено низку сімей, яких називали учасниками «банд націоналістичного підпілля». Всього – 204 тис. осіб, з яких 182 543 – учасники ОУН (підпілля) та їхні сім'ї; ієговісти – за релігійні вподобання; 12 135 осіб – куркулі і члени їхніх сімей; 8 984 – андерсовці і члени їхніх сімей. Андерсовці – вояки польської армії генерала Андерса, що була створена з поляків на радянській території. Залишки польських військових як неблагонадійних за вказівкою Сталіна було виселено у Середню Азію і для «трудового використання у лісовій промисловості Наркомлісу СРСР».

Попри доволі вагому кількість виселених, така цифра не задовольняла радянське керівництво, що намагалось збільшити показники кількості покараних. У наказі наркома внутрішніх справ України товариша Рясного від 05 березня 1945 р., наприклад, читаємо: «Виселення родин учасників банд здійснюється вкрай незадовільно. Наказую: терміново активізувати роботу... До 20 березня організувати з Чернівецької області відправку одного ешелону (людей)» [4].

З плином певного часу серед тих, хто повернувся, почало зростати і поширюватись незадоволення умовами життя і радянською політикою в цілому. Спробувавши на власний смак таке існування, вони вже не хотіли перебувати в Сове-тах. І почали звертатися до місцевих, районних і центральних партійних органів влади з проханням відпустити їх назад, за кордон. Так, тільки до Волинського обкому комуністичної партії надійшло 369 заяв про повернення до Чехословаччини. Ця небажана для влади інформація, що спричинила широкий розголос, докотилася до Центрального Комітету Компартії України, який 25 вересня

1956 року приймає відповідну постанову «Про подолання у побутовому і трудовому влаштуванні переселених громадян української національності з Чехословацької Народної Республіки і у проведенні політико-виховної роботи».

До колишніх українсько-аргентинських емігрантів ставлення влади було набагато кращим: сім'ям виділяли присадибні ділянки, будівельні матеріали, цемент, цеглу тощо для забудови...

Однак, попри ретельну ідеологічну роботу з колишніми українсько-аргентинськими емігрантами, яка полягала в економічних стимулах і заохочуваннях, заяви на повернення від них надходять і в 1960-ті роки. У 1966 р. – 2 295 заяв, однак дозволили повернутися 1 382 особам. З поданих заяв, зокрема з Волині, – 708, а з інших областей – 732 чол. В результаті до Аргентини повернулися 865 осіб, Бразилії – 144, Бельгії – 27, Італії – 37, Канади – 37, Франції – 74, Нідерландів – 44 [5].

У квітні 1966 року в Буенос-Айресі з такої нагоди навіть було створено спеціальний «Комітет за репатріацію аргентинців з СРСР». Зрозуміло, що не всі репатріанти були українцями за національністю. Стосовно цього процесу повернення слід зазначити: українцям доволі легко було повернутися назад в колишні країни перебування саме в 1960-ті роки, оскільки прихід до влади Микити Хрущова, початок відлиги, розвінчання культу особи Сталіна сприяли реалізації їхніх прагнень.

Цікаву інформацію містять архіви щодо населення з польських земель: значну кількість переселенців було розташовано у Сталінській області (тепер Донецька) – 3 044 родини в кількості 12 845 осіб. В цій же області поселено 467 осіб з Аргентини, 69 – з Бразилії, 65 – з Уругваю, 31 – Канади, 16 – Норвегії та ін. У Кіровоградській області було поселено 1 701 родину. Пізніше переважна кількість сімей переїхала до західних областей України.

Пригадується, що не так давно, із початком війни Росії проти України, саме з Донецької області сучасне польське керівництво у першу чергу (автобусами) вивезло в Польщу громадян України – поляків за походженням.

Загалом у 1950-ті роки у «плановому порядку» було переселено 303,8 тис. сімей, або 457,1 тис. осіб працездатного населення в південні області України – Кримську, Миколаївську, Херсонську області і 96 тис. сімей за межі України.

У 1955 році Головне Переселенське управління було об'єднане з Головним управлінням організованого набору робітників і переселення при Раді Міністрів Української РСР. Нова орга-

нізація направила у промисловість і будівництво два (2) мільйони 370 тис. робітників.

Цікавою сторінкою в цьому питанні є звернення міністра юстиції Української РСР з проханням до ЦК КПРС щодо *вирішення питання про реабілітацію засуджених на примусове виселення*. І для цього – надання права Президії Верховної Ради Української РСР утворити спеціальну комісію з реабілітації. В ті роки, які характеризуються деякою відлигою і деяким пом'якшенням режиму з приходом до влади М. Хрущова, можна було сподіватися на перегляд судових рішень із засудження невинних.

У результаті на підставі рішень Особливої наради НКВС–МДБ СРСР і окремих постанов Ради міністрів СРСР, директив НКВС–МДБ СРСР, є Президія Верховної Ради СРСР 19 серпня 1955 року прийняла Указ про перегляд рішень про виселення.

До 1 січня 1957 року МВС і прокуратурою західних областей України було розглянуто майже сто тисяч заяв спецпоселенців. Однак сподівання на відміну несправедливих судових рішень були марними: з цієї кількості заяв у поверненні на рідні землі було відмовлено більшості – 61 875 чол. Нагадаємо, що засуджували навіть за те, що пошив пару чобіт «ворогам народу» або за продукти харчування, які їм передавав. Водночас «робота» з «очищення» західних областей України продовжувалась. В результаті тільки у 1957 році виїхало з регіонів «чистки» 1 283 чол., а всього з різних регіонів України – 4 480 осіб. Деякі відмовлялись виїжджати і до них застосовувались примусові важелі.

Як бачимо, радянський уряд у повоєнні роки переслідував і політичні, і економічні цілі, намагаючись підняти з руїн вуглевидобувні регіони за рахунок праці переселенців – політично «ненадійних» осіб. При цьому партійні органи наполегливо і системно працювали: намічали певну кількість людей, що підлягали виселенню, і намагалися цю цифру на практиці перевищити. «Переможці» – партійні чиновники, швидко піднімалися чиновницькою дробиною... В гонитві за показниками райони і області влаштовували між собою ганебні масштабні змагання за кількістю виселених. Так, у 1957 році було намічено виселити з Волинської області 272 особи, а виїхало 681, з Дрогобицької, відповідно 309 і 495, Львівської – 328 і 917, Рівненської – 112 і 210, Станіславської – 368 і 960, Тернопільської – 304 і 548 осіб. Тобто виїхало майже утричі більше наміченого. Звітувати партійцям було чим...

У 1970 роки система переселення вже є добре відпрацьованою і діє як злагоджений механізм. Керівні структури вже мають плани і спеціальні

зобов'язання щодо збільшення кількості переселених і виселених. В одному зі звітів про роботу, який направлено вищому начальству, тобто до ЦК Компартії, читаємо наступне:

«Всього за двадцять років після підписання Люблінської угоди і утворення за ініціативою т. Хрущова управління при Раді Наркомісарів Української РСР в справах евакуації і розселення українського і польського населення і організованого набору робітників здійснено переміщення і працевлаштування п'яти (5) мільйонів 622 тис. чол., а за планом на 1966–1970 рр. передбачено переселити до районів зрошувального землеробства Української РСР 83,2 тис. господарств і здійснити організований набір 450 тис. робітників для промисловості [6]. Під цим документом підписався дехто О. Могила – начальник головного управління.

У 1972 році у доповідній записці про хід виконання постанови кабінету міністрів Української РСР йшлося про поліпшення використання трудових ресурсів у республіці, що означало збільшення кількості переселених: план сільськогосподарського переселення 1972 року до східних районів Російської РФСР виконано на 102,2%, а до Казахської РСР – на 100 відсотків [7].

Таким чином, досвід переселення репатріантів став у нагоді центральному партійному керівництву, яке проводило спочатку політику репатріації, пізніше – також розселення трудових ресурсів, і врешті решт – переселення працездатного населення. Тобто можна говорити про три етапи переселенського руху в колишньому СРСР.

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що схема внутрішньої політики радянської влади до Другої світової війни відрізнялася переважно жорсткими засадами і заходами у вирішенні внутрішніх проблем: навіть із застосуванням методів геноциду. Після Другої світової війни в цій площині радянське керівництво виявляє своєрідну «мудрість»: вивезти, розпорозити і примусити працювати. В результаті такої політики створено потужний нафтовидобувний комплекс в Тюмені (Росія), де 60 відсотків жителів – вихідці з українських земель; засвоєно цілнні землі, які фактично годували весь Радянський Союз. Завдяки українським інженерам і технікам створений високий технічний, науковий, освітній потенціал азійських республік – Казахстану, Узбекистану, Киргизії, Туркменистану... Побудовано потужні металургійні і хімічні комбінати, сітку авто- і залізничних магістралей на зразок БАМу тощо.

З метою залучення населення до виконання цих «величних» завдань впроваджувались від-

повідні ідеї, розроблялись спеціальні програми, працював ідеологічний «фронт» – партійний апарат, залучаючи на новобудови п'ятирічок у першу чергу молодь. Результат не заба-

рився – розвиток регіонів був навзаки вже через 10 років. При цьому формувалась своєрідна ідентичність народів – новий тип людини радянського зразка.

Список літератури:

1. Винниченко І. Закордонне українство: інформаційний каталог / упоряд. І. Винниченко. Інститут досліджень діаспори. Київ : Тилос, 2001. 280 с.; Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація. Підручник / В.Б. Євтух, А.А. Попок та ін. НПУ імені М.П. Драгоманова; Зарубіжні українці / С.Ю. Лазебник, Л.О. Лещенко, Ю.І. Макар, Л.Д. Васильєва-Чекаленко та ін. Київ : Вид-во «Україна», 1991; Кривда Н.Ю. Українська діаспора: досвід культуротворення: монографія. Київ : Академія, 2008. 280 с.; Трошинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі / За заг. ред. В. Смоля. НАН України. Київ : Альтернативи, 1999. 352 с.; Кириленко О. Українці в Америці. Відень, 1916; Кубійович В. Українська діаспора в СРСР в світлі переписів населення. *Сучасність*, ч. (210). Мюнхен, 1978; Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. Вінніпег, 1986; Енциклопедія Української діаспори. Київ – Нью-Йорк – Чикаго – Мельбурн, 1995. Т.4 (Австралія – Азія – Африка). С. 9–10.
2. Лука Гриненко. Фальшиві голуби добросусідства. *Газета «День»* – 6 жовтня, 2006. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/nota-bene/falshivi-golubi-dobrosusidstva>; <http://osvita.ua/vnz/reports/history/4724/>.
3. Центральний державний архів громадянських об'єднань України, ф. 1, оп. 23 ч.1, спр. 713, арк. 72-83.
4. Винниченко І. Закордонне українство : інформаційний каталог / Інститут досліджень діаспори. Київ : Стило, 2001. 280 с.
5. Архів Міністерства внутрішніх справ України, ф. 15; Поточний архів Міністерства закордонних справ України.
6. Звіт Управління при Раді Наркомісарів УРСР в справах евакуації і розселення українського і польського населення 1964 р.
7. Українська діаспора. Канада-Київ. 1994. № 1. С. 28.

Chekalenko L.D. FORCED MIGRATION AS A SOURCE OF FORMATION OF THE UKRAINIAN DIASPORA

The central idea of this article to analyse a historical phenomenon of the Soviet era as forced migration. This project was launched as an experiment in the first years of Soviet rule, in particular in Ukraine and later such a policy became systemic and covered the entire territory of the Soviet Union.

This one of the options for domestic policy the Stalinist regime used quite actively to solve political, economic and social problems. In addition, it caused and formed a new wave of the Ukrainian diaspora. Ukrainian-Argentine citizens became an unexpected topic of search.

Forced migration caused a multifaceted wave of population exchange not only within the USSR but also throughout the world. This reality was widespread after the Second World War.

What were the results of such policy? The Soviet policy of mixing ethnic groups caused a new wave of emigration from Ukraine which contributed to the formation of a new wave or echelon of the Ukrainian diaspora.

Forced migration was also used as a means of neutralization the unsoviet ideological enemies of Soviet society whom the authorities saw as a threat to the Soviet Union.

Forced migration from Ukrainian lands gradually formed the backbone of the Ukrainian diaspora abroad and in neighboring countries. Such policy was dictated by strategic considerations – to form a loyal to power contingent of Soviet people in the regions of nationalist population.

The implementation of this policy involved the following tasks: to quickly and effectively organized the forced migration, which had reached unprecedented proportions; the consequences of such migration were the mass departure of Ukrainians abroad. Today we call this part of migrants the next wave of the Ukrainian diaspora.

The author drew special attention to the events of those times that were associated with Ukrainians of the previous wave of migration during the Holodomor in Ukraine. That is those of our fellow citizens (from Argentina to) who spent several years in foreign countries and was agitated by Soviet propaganda and believed in the "good" intentions of the Soviet leadership - returned to Ukraine. How did such "journeys" end? This is also stated in the submitted article.

Today, we can also observe this phenomenon which is happening in Ukraine in the case of Russian war against Ukraine. There are the forced migration of the Crimean Tatar population from the Russian-occupied Crimea, refugees of persecution and refugees from the war regions of Luhansk and Donetsk and so on.

Key words: forced migration, political regime of the USSR, Ukrainian diaspora, Ukrainian-Argentines, new wave, Russian aggression.